

3. Соціальна педагогіка: пріоритетні напрями та стратегії розвитку

Наталія Борик,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Людмила Петришин,**
доктор педагогічних наук, професор професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ

Постановка проблеми. Діти – відображення своїх батьків, культури і стану своєї сім'ї. Поведінка, соціалізація дітей – ось ті чинники, на які потрібно звернути увагу при вивченні і дослідженні стану сім'ї. Сім'ю можна характеризувати за багатьма чинниками, які на неї впливають. Сім'я – це «група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; родина» [2, с. 1324], разом з ти сім'я є «основним суспільним середовищем для кожної людини» [14, с. 215]. Саме завдяки здатності до врегулювання вона є найгнучкішим елементом соціальної структури, здатним швидко реагувати на внутрішні та зовнішні впливи. За таких умов сім'я опиняється перед низкою проблем економічного, соціального, політичного, а тепер і військового плану.

Наше сьогодні несе багато негативних факторів, які впливають на суспільство, зокрема на сім'ю як на один з головних соціальних інститутів. Можемо припустити, що матеріальне становище багатьох українських сімей різко погіршилося. На рівні з різноманітними проблемами сучасної сім'ї найгострішою виступає її низька матеріальна забезпеченість. Це зумовлює порушення такої функції сім'ї як прокреаційна (відтворююча), яка передбачає турботу, догляд за дитиною, забезпечення її матеріальних потреб [14, с. 215], саме тому на сьогодні ми спостерігаємо появу великої кількості малозабезпечених сімей, які з

поважних або незалежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням малозабезпеченої сім'ї та її проблем присвячені роботи С. Байгереевої, В. Гурова, М. Ковалевського, П. Сорокіна, М. Шакурової, Т.Шульги та ін. Питання надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям містяться у роботах І. Зверєвої, П. Павленок, Ж. Петрочко, Е. Холостової, В. Шахрай та ін. Теоретичні аспекти соціально-педагогічного супроводу дітей та молоді, які виховуються в малозабезпечених сім'ях в рамках освітнього закладу розглядаються у роботах О. Вяткіна, Е. Євграфова, Н. Захарової, В. Мартинової, А. Ходосока та ін.

На законодавчому рівні також прописаний статус малозабезпечених сімей, та допомога, яка може надаватися таким сім'ям. Адже це природне право людини, що закріплене в Загальній декларації прав людини, у якій зазначається, що сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави [4], що підтверджується у Міжнародному пакті про соціальні, економічні і культурні права [11, с. 10], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6, с. 8], Конвенції про права дитини [7, с. 16] тощо. На національному рівні право на сім'ю гарантується Конституцією України [8, с. 32], а у Цивільному кодексі України зазначається, що фізична особа незалежно від віку та стану здоров'я має право на сім'ю [15, с. 291], цю ж думку регламентує Сімейний кодекс України [12, с. 4]. Слід зазначити, що основними законами, які регулюють питання малозабезпечених сімей є: Закон України «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

Причинами, які впливають на низьку матеріальну забезпеченість сімей або її відсутність на сучасному етапі життя можна вважати: низький рівень оплати праці, високі тарифи на житлово-комунальні послуги, високий рівень безробіття, воєнний стан в Україні. Внаслідок цього малозабезпечені сім'ї знаходяться на межі бідності. Поняття «бідність» трактується як «матеріальна незабезпеченість, нестатки, брак засобів для існування; убогість» [2, с. 79]. Це і «неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати оптимальний рівень життя, притаманний

конкретному суспільству в конкретний період часу» [3, с. 745]. За таких умов малозабезпечені сім'ї не в змозі сплачувати житлово-комунальні послуги, освітні, послуги охорони здоров'я, культурні потреби сім'ї, соціальні, духовні. Такі умови життя малозабезпечених сімей мають вплив на поведінку дітей. Адже діти все розуміють і сприймають по-особливому. Нерідко діти з малозабезпечених сімей порівнюють себе з дітьми із забезпечених сімей і роблять висновок, що їх батьки неспроможні забезпечити кращий рівень життя дитини, її потреби. І на основі цього виникають конфліктні ситуації, які можуть проявлятися в асоціальній поведінці дітей, постійних конфліктах з батьками, заниженій самооцінці, неадекватному уявленні про власну значимість, образа, пригніченість і почуття власної неповноцінності. Дитина з малозабезпеченої сім'ї частіше виявляється об'єктом морально-психологічного тиску з боку дітей з благополучних сімей. Такий соціальний тиск на дитину приводить до формування почуття невпевненості, а нерідко і озлобленості, агресивності. Діти з таких сімей не можуть соціалізуватися в суспільстві, а відтак не може сформуватися здорова особистість. Тому педагогам в першу чергу потрібно звертати увагу на малозабезпечені сім'ї. Працювати потрібно саме з сім'єю, бо атмосфера в сім'ї виконує важливу роль в формуванні індивіда.

Автори посібника «Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми» Кияниця З. та Петрочко Ж. розробили модель соціальної роботи з вразливими сім'ями:

- найбільше відповідати потребам вразливих сімей з дітьми і враховувати можливості суспільства;
- максимально та ефективно інтегрувати потенціал і зусилля спеціалістів громади (соціальних працівників, учителів, вихователів, психологів, соціальних педагогів, медиків, працівників служб у справах дітей, органів МВС) для підтримки вразливих сімей з дітьми;
- бути спрямованою на профілактику сімейного неблагополуччя, партнерство із сім'ями та дитиною, сприяти підвищенню відповідальності батьків та спеціалістів за становище дітей;
- відповідно до міжнародних стандартів, передбачати реальні механізми забезпечення прав дитини, вразливих громадян у разі порушення таких прав [13, с. 20].

Загалом, технологія соціально-педагогічного супроводу вихованців з малозабезпечених сімей спрямована на їх підтримку, побудову ними своїх соціальних відносин, навчання новим моделям взаємодії з собою і світом, подолання труднощів соціалізації і передбачає створення умов для актуалізації та вирішення проблем дитини, захист її прав, надання допомоги у вирішенні індивідуальних проблем, забезпечення базових потреб [16, с. 8]. У зв'язку з цим, з'являється гостра необхідність надання не тільки матеріальної допомоги даній категорії сімей, а й професійної соціально-педагогічної допомоги, зокрема соціально-педагогічного супроводу, який складається із двох взаємообумовлених частин: внутрішньої і зовнішньої. До основних напрямів внутрішньої частини відносять діагностування, здійснення соціального виховання, загальне керівництво соціально-виховною діяльністю, захист та охорона прав дитини. Зовнішня соціально-педагогічна діяльність створює можливості для застосування набутих у школі знань, умінь та навичок, творчої діяльності. Крім цього, соціально-педагогічний супровід спрямовується на позитивний вплив соціального середовища, в якому знаходяться діти з малозабезпечених сімей [9; 16].

Важливою особливістю соціально-педагогічного супроводу дітей з малозабезпечених сімей в загальноосвітньому закладі є його посередницький характер. За таких умов соціальний педагог виступає посередником між учнем і соціумом. Ця взаємодія здійснюється за такими напрямками:

- між учнем і різноманітними структурами й установами;
- між учнем та вчителями;
- між дитиною та батьками;
- між учнем та іншими спеціалістами, які залучаються до вирішення виховних та навчальних проблем учня (тренери, керівники гуртків тощо);
- між учнем та різними групами ровесників, молодіжними групами тощо [5].

Ефективне здійснення соціальним педагогом посередницької функції можливе в разі дотримання таких умов:

- розуміння соціальним педагогом проблем учня, його здатності перейматися змістом проблеми дитини;

- представлення (презентації) і вираження (репрезентації) проблем учня;
- наявності знань про існування соціальних ресурсів різних закладів та установ, що займаються проблемами дітей та молоді;
- наявності знань про інструментальні можливості суміжних професій, представники яких залучаються до вирішення проблем учня;
- уміння забезпечувати порозуміння різних спеціалістів та їх ефективне співробітництво;
- довіри до соціального педагога учня і його сім'ї [10].

Висновки. Через нестабільні умови життя українські сім'ї опинилися під загрозою матеріального зубожіння і потрапляння до статусу «малозабезпечених». Тому такі умови життя вимагають формування комплексу підтримки сімей, соціально-педагогічного супроводу, який включає в себе комплекс профілактичних, діагностичних, соціально-реабілітаційних заходів для сімей, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. У роботі з такими сім'ями важливою буде і соціальна підтримка, профілактика і організація роботи з дітьми під час навчального процесу. Це, насамперед, забезпечення соціальної захищеності дітей в освітніх закладах, яке досягається завдяки: знанням учнями своїх прав і обов'язків; дотриманню педагогами та іншими учасниками навчально-виховного процесу норм і правил взаємодії і спілкування з дітьми; соціальній рівності всіх учнів, що виключає їхню дискримінацію за будь-якими ознаками; дотримання прав учнів на індивідуальну своєрідність і самовизначення. Саме тому соціально-педагогічна робота включає в себе взаємодію з учнями навчального закладу, педагогічним колективом, батьками учнів. На основі цього соціальний педагог вирішує три основні завдання: створює у школі сприятливі умови для саморозвитку та самореалізації особистості дитини; досягає єдності у розв'язанні соціально-педагогічних завдань; формує з учнями та їх батьками відносини співпраці, взаємної довіри.

Список використаних джерел:

1. Ватрас В. А. Поняття «Сім'ї» у сімейному праві України. Форум права. Харків. 2009. № 1. С. 83-91.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. Т. Бусел. К., Ірпінь : ВТФ Перун, 2004. 1440 с.

3. Енциклопедія Сучасної України. Т.2 : «Б» - «Біо» / Гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. 872 с.

4. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 29.03.2023).

5. Зайченко М. В. Інструментарій соціального педагога / М. Зайченко. К. : Шк. Світ, 2011. 128 с.

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення : 28.03.2023).

7. Конвенція про права дитини: ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення: 23.03.2023).

8. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 24.03.2023).

9. Литвиненко С. А. Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посібн. для студ. вищ. пед. навч. закладів / Литвиненко С.А. Одеса : ПНЦАІШ, 2007. 187 с.

10. Методи роботи соціального педагога: матеріали творчої групи соціальних педагогів / Г. Бондаренко та ін. К.: Редакція загальнопед. газет, (Бібліотека «Шкільного світу»), 2012. 96 с.

11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text. (дата звернення: 24.03.2023).

12. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. (дата звернення : 23.03.2023).

13. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч.1. Сучасні орієнтири та ключові технології / Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. К.: ОБНОВА КОМПАНІ. 2017. 256 с.

14. Психологія. З викладом основ психології релігії / Під ред. о. Юзефа Макселона. Пер. з пол. Т. Чорновіл. Львів : «Свічадо», 1998. 320 с.

15. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 29.03.2023).

16. Борик Н.С., Петришин Л.Й. Соціально-педагогічний супровід як технологія роботи з вихованцями із малозабезпечених сімей. Тернопіль. MAGISTERIUM. 2022. С.5-9.

*Денис Герасимов,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота,
освітньо-професійна програма «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава),*

*Науковий керівник: Вікторія Степаненко,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної педагогіки,
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»*

СІМ'Я ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЯК ОСОБЛИВА КАТЕГОРІЯ КЛІЄНТІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми. Перед Україною наразі постала величезна кількість проблем, що потребують вирішення. І в першу чергу, це проблема людей, які не з власної волі залишили рідні домівки. Виїжджали вони в різний час, з різних причин та за різних обставин. Хтось мусив тікати із зони бойових дій, хтось приймав обдумане, виважене рішення, хтось покинув окуповані території. Але всіх їх об'єднує гостра потреба у допомозі як під час переїзду, так і вже на новому місці. Ця допомога може надаватися державою, громадськими організаціями, волонтерами,